

Tovább gyűrűzik a fizetett könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos vita

A TMT 1989. évi 9. számában (p. 399–400.) ismertettük azt a korántsem indulatok nélküli kerekasztal-beszélgetést, amely a fizetett könyvtári szolgáltatások csehszlovákiai helyzetével és jövőjével foglalkozott. Kérdésfelvetései intenzív érdeklődést váltottak ki a szakmai közvéleményben, s többeket késztettek reflexióra.

Ezúttal olyan reflexiót mutatunk be, amely tulajdonképpen a beszélgetés *közgazdasági megalapozatlanságára* hívja fel a figyelmet. "Talán még soha sem éreztük annyira, mint most az olyan képzett könyvtárügyi közgazdászok hiányát, akik a könyvtárak és az információs munkahelyek finansiális problémáit kellő szakmai és elméleti színvonalon tudnák megoldani" – fogalmaz az egyik cikk szerzője, V. Kalinová. M. Kotáb, a másik szerző pedig így: "Mivel a problematikát gyakran bizonyos egyoldalúsággal, nevezetesen úgy interpretálják, hogy a külső közgazdasági hatások a könyvtárakat valami olyasmibe kényszerítik, ami e terület számára idegen, elfogadhatatlan és nem kívánatos, néhány megjegyzés erejéig bizonyos közgazdasági szempontokkal kívánom a vitát kibővíteni."

Abban mindkét szerző egyetért, hogy a szituációt a nyereség fogalmának az az értelmezése élezte ki, amely a vállalatok közgazdasági eredményességének mérésére ugyan helytálló, ám – egyebek mellett – a könyvtári-információs tevékenység mérésére már nem. A nyereség ui. sokféle formában realizálódhat, pl. azoknak a finansiális eszközöknek a megtérülésében, amelyeket a társadalom a művelődésre fordít. V. Strumilin akadémikus számításai szerint a parasztság művelésére-képzésére szánt állami ráfordítások a húszas években két év alatt 28,5-szeres megtérülést eredményeztek a szovjet állam számára. Miért lenne ez napjainkban és Csehszlovákiában másként, függetlenül attól, hogy készültek-e ilyen számítások vagy sem.

Kalinová szerint "nem szabad verébre ágyúval löni", azaz nagyobbak, súlyosabbnak tekinteni a problémát, mint amilyen az valójában. Igaz, jelentős summának látszik, amit pl. Szlovákiában 1988-ban a könyvtárakra költöttek. Ám ha ezt a majdnem 365 millió CSK-t "belekerülési átlagokra" bontjuk le, mindjárt kitetszik, a könyvtárak korántsem olyan drága intézmények. Konkrétan: egy-egy közmű-

velődési könyvtár fenntartása átlagosan 4571, egy-egy állami tudományos könyvtáré alig több, mint egymillió, egy-egy egyéb könyvtáré pedig 1856 CSK-ba került. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a közművelődési könyvtárak a rájuk fordított kiadás 3,7, az állami tudományos könyvtárak pedig 4,36%-át keresték meg fizetett szolgáltatásaikkal.

Ezért – összegez Kalinová – mindenképpen túlságosan hangos a fizetett könyvtári szolgáltatások ügyében keltett zenebona. És különben is: miért kellene abban követni a fejlettebb nyugati országokat, ami ott is problematikusnak bizonyult és negatív következményekkel járt. Inkább Dánia legyen a példa. Itt ui. a könyvtári – mint közszolgáltatási – díjak dolgában egyedül a király dönthet.

A közös kiindulópontokról M. Kotáb más megfontolások felé irányítja az érdeklődőt. Miközben úgy véli, hogy az információ árujellegén már nincs mit vitatkozni, elég határozottan veti fel a könyvtárak és más költségvetési intézmények érzék- és érdektelenségét a pénzügyi keretekkel való ésszerű gazdálkodás iránt.

A könyvtárak többsége működésének eredményeit csak naturális mutatók (pl. kölcsönzők száma, kölcsönzések száma, irodalomkutatások száma stb.) közlésével mutatja ki, s eszébe sem jut, hogy elemezze ezek belekerülési költségeit. Pedig egy ilyenféle tevékenység korántsem lenne könyvtáridegen vagy kultúraellenes.

M. Kotáb szerint ezért mindenekelőtt költségvetés-tervezési reformra lenne szükség. Ha ez megtörténik, csak akkor érdemes és kell azon vitatkozni, mi legyen, egyáltalán mi lehet a fizetett szolgáltatás. Ezzel párhuzamosan leszögezi, hogy "a fizetett könyvtári szolgáltatások bevezetése egyfelől soha sem lehet a könyvtári nyereség maximális tételeivel kapcsolatos elv érvényesítése, másfelől pedig a könyvtári szolgáltatások ingyenessége sem lehet szinonimája a művelődéshez, a kultúrához és az információkhoz való hozzáférés demokratizmusának és szabadságának".

/KALINOVÁ, V.: Sú poplatky meradlom zisku knižnic? = Technická knihovna, 33. köt. 7. sz. 1989. p. 193–196.
KOTÁB, M.: Několik poznámek k problematice zavadění poplatku v knihovnách. = Technická knihovna, 33. köt. 8. sz. 1989. p. 225–229./

A térítéses információs szolgáltatások helyzete és ára Csehszlovákiában

A Tudományos-Műszaki-Gazdasági Információs Központ (ÚVTEI) 1989 februárjában 410 információs munkahelynek küldött olyan levelet, amelyben térítéses szolgáltatásai és áruk felől érdeklődött.

Írásban, telefonon és személyesen a címzettek alig egynegyede válaszolt. A válaszolók egyötödének vannak mindössze térítéses szolgáltatásai. A térítéses szolgáltatásokat egyelőre nem nyújtó vála-

szolók több mint 50%-a mérlegeli a térítéses szolgáltatások bevezetését.

A fentiekből két dolog tűnik ki. Az egyik, hogy az információs munkahelyek meghatározó többsége csupán fenntartó intézményeknek szolgált. A

másik, hogy a kifelé is szolgáltató (általában a rendszer hierarchiájában magasabban álló) intézmények túlnyomó része sem helyezkedett eddig az "információ = áru" álláspontjára. (Ez alól egyetlen kivétel a másolatszolgáltatás, minthogy ennek ára országosan meg van határozva.)

1. táblázat

Térítéses szolgáltatások

A szolgáltatás megnevezése	Hány helyen honos?	Árvetési elv	"Tól-ig" ár csehszlovák koronában
Másolatkészítés	26	Országos ár	1,50– 2,05/oldalanként
Tartalomjegyzék-szolgáltatás	4	Spontán ár	1,00– 3,00/oldalanként
Eseti irodalomkutatás	12	Ráfördítési idővel számolva Megállapodás esetén Felvételekben számolva	30,00– 83,52/óránként 4– 15 ezer/kutatásonként 4,00– 8,00/felvételenként
Értékelt irodalomkutatás	2	Ráfördítési idő	45,45/óránként
Kurrens irodalomkutatás	6	Egyedileg megállapított éves ár	720– 8 ezer/főprofilra 300– 1200/mellékprofilra
Kutatási jelentések készítése	5	Eseti megállapodáson alapuló ár	15 ezer– 30 ezer/jelentésenként
Kész kutatási jelentések eladása	2	Megállapodáson alapuló ár	900– 1800/alappéldány 100– 400/többletpéldányokért
Fordítás	7	Órabér alapján, óránként 1,5 oldal fordítását feltételezve	20/oldalanként idegen nyelvről 30/oldalanként idegen nyelvre
Fordításmásolat szolgáltatása	2	Kezelési költség + másolási díj	49%-a a fordítási díjtételnek
Faktografikus információk szolgáltatása	2	Órabér alapján	106,–
Adatbázis-szolgáltatás mágneslemezen	3	Megállapodásos ár	6555/éves előfizetés

Az 1. táblázatból az egyes térítéses szolgáltatások elterjedtségének mértéke, árvetési gyakorlata és "től-ig" ára derül ki.

Az eredeti táblázatban még más térítéses szolgáltatások (pl. konzultatív szolgáltatás, folyóirat-körzés, eseti bibliográfia, oktatás, vállalati katalógusok szolgáltatása stb.) is szerepelnek, ám árvetési

elv és ármegadás nélkül. Mindenesetre érdemes – az éppen érvényes árfolyam alapján – a megadott szolgáltatások árát forintra is átszámolni.

/MATOUŠOVÁ, M.: Účtování informačních služeb. = Československá informatika, 32. köt. 1. sz. 1990. p. 5– 8./

Politikai eufória és szakmai szorongás a csehszlovák tájékoztatásügyben

Hazánkban a rendszerváltás viszonylag liberális előzmények után és sok kisebb-nagyobb lépcsőfok abszolválásával következett be. Szaksajtónk ezt a folyamatot a "suszter maradjon a kaptafánál" módon, azaz csak a korábbi irányítási-szervezeti struktúrák erózióját regisztrálva, illetve a tennivalókat hol konzervatív, hol innovatív beállítottsággal előadva tükrözte. Mindez meglehetősen álmátagon, bármiféle politikai eufória nélkül zajlott le.

Nem így Csehszlovákiában, ahol a palack dugója és palackból a szellem nagyhirtelen jött ki. Az ezt követő politikai eufória – tanúskodik róla a *Československá informatika* és a *Technická knihovna* 1990. évi első száma – igen gyorsan átvett a szaksajtó hasábjaira is. Az, hogy "mindenki ismét felfedezte magában a hosszú ideig mélyen szendergő állampolgári énjét", a szakmai kebleket sem kerüli el, és szerkesztőségi, illetve kezdeményező köri felhívások-

ra késztet. E kör tagjai úgy látják, hogy "a tudományos-műszaki forradalom jelenlegi csehszlovák bázisa a megváltozott körülményekre nem készült fel eléggé. Ezért elengedhetetlennek tartják, hogy az ennek részét képező információs szolgáltatásokat gyorsított menetben igazítsák hozzá a körülményekhez, miközben nem szabad megengedni, hogy e szolgáltatások ki legyenek téve a külföldi szintek rövidlátó döntései kényének-kedvének".

Az iménti felhívás végén, igaz elszánással álcázva, már megjelenik a szorongás. Másutt ez valóságosabban manifesztálódik: "Ne áltassuk magunkat, az információs munkahelyek és kollégáink közeli jövője nem feltétlenül lesz rózsás. Ui. megtörténhet, sőt ez nagyon valószínű, hogy a régi népgazdasági struktúrák lerombolása és az újak létrejötte maga után vonja a tudományos-műszaki-gazdasági tájékoztatás jelenlegi struktúrájának megszűnését is, azét a struk-